

Wyrazy greckiego i łacińskiego pochodzenia w potocznej odmianie języka czeskiego

Wprowadzenie

Cel pracy

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja oraz analiza wyrazów greckiego i łacińskiego pochodzenia, które występują bądź jeszcze niedawno występowały w potocznej (cz. *něspisovně*) odmianie języka czeskiego. Chodzi tu zarówno o pożyczki bezpośrednie, jak i wyrazy greckie oraz łacińskie, które za pomocą innych języków dostały się do czeszczyzny potocznej. Jest to zagadnienie dotychczas szerzej nieopracowywane ani na gruncie czeskiej, ani polskiej bohemistyki. Analizę przeprowadzono na podstawie materiału pochodzącego ze *Slovníka něspisovné češtiny* (SNČ). Główny nacisk został położony na genetyczny, jak również słowotwórczy charakter badanego słownictwa. Szczególną uwagę zwrócono na sposób adaptacji łacińskich i greckich wyrazów na gruncie języka czeskiego.

Informacje o źródle

Drugie wydanie leksykonu *Slovník něspisovné češtiny* z 2006 roku zawiera około 14 000 haseł związanych z czeszczyzną potoczną dawną i dzisiejszą: elementy argotu, leksemy z różnych slangów (młodzieżowego, złodziejskiego, wojskowego, policyjnego itp.), profesjonalizmy, wulgaryzmy, wyrazy z gwar miejskich i częściowo również z gwar ludowych. Niemal każde hasło opatrzone jest przykładem zaczerpniętym z literatury lub na przykład z Internetu, przy niektórych hasłach pojawiają się próby etymologii. We wstępie do słownika znajduje się krótka historia badań nad czeszczyzną potoczną oraz zwięzła charakterystyka niektórych gwar i slangów.

* praemo@wp.pl

Informacje o materiale językowym

Omawiany materiał językowy greckiej oraz łacińskiej proveniencji, wyekscerpowany ze *Slovníka nespisovné češtiny*, liczy 233 leksemy. Reprezentują one różne części mowy: zdecydowanie najwięcej jest rzeczowników (200 leksemów), następnie pojawiają się czasowniki (20), przysłówki i wykrzykniki (po 7) oraz przymiotniki (6). Leksemy te reprezentują różne odmiany czeszczyzny potocznej, zróżnicowanej pod względem terytorialnym, środowiskowym, bądź też pod względem stopnia ekspresji, o czym informują nas, choć nie w każdym przypadku, odpowiednie kwalifikatory. Mamy tu więc przykłady gwary miejskiej Brna (10 leksemów) i Ostrawy (2), elementy dialektu morawskiego (4); ponadto wyrazy zaczerpnięte z argotu (3), ze slangu wojskowego (5), policyjnego (3), przestępczego (3), młodzieżowego (4), z języka tzw. *světských lidí* (wędrowni cyrkowcy, komedianci bez stałego miejsca zamieszkania) (SNČ 2006:24–25), leksemy określane jako pogardliwe (13), żartobliwe (7) i wulgarne (7).

Metoda pracy

Analiza materiału językowego będzie polegała w pierwszej kolejności na podziale leksyki na poszczególne warstwy genetyczne z wykorzystaniem czeskich słowników etymologicznych V. Machka, J. Rejzka oraz J. Holuba i S. Lyera, a w niektórych przypadkach także czeskiego słownika wyrazów obcych, słowników łacińskich oraz greckich.

Następnie opisany zostanie sposób adaptacji pierwotnie greckich bądź łacińskich wyrazów na gruncie języka czeskiego: zmiany fonetyczne, zabiegi słotwórcze oraz semantyczne w oparciu o metodę opisaną w pracy Rudolfa Filipovicia *Teorija jezika u kontaktu*, nieznacznie zmodyfikowaną dla potrzeb badanego materiału.

1. Warstwy genetyczne wyrazów greckiego i łacińskiego pochodzenia w potocznej odmianie czeszczyzny

Greckie i łacińskie elementy istniały w literackiej odmianie języka czeskiego od czasów najdawniejszych (por. Siatkowska 1992: 77; Cuřin 1977: 18–27). O ich obecności w słownictwie potocznym wspomina jako jeden z pierwszych František Oberpfalcer, kiedy w swoim międzywojennym studium *Argot a slangy* z 1934 roku przytacza niektóre formy zapożyczone z języków klasycznych, charakterystyczne dla czeskich slangów i żargonu początku XX wieku. Zjawisko inspiracji łaciną i greką jest szczególnie widoczne w ówczesnym slangu

uczniowskim i studenckim, były to bowiem czasy, kiedy łacina i greka stanowiły zasadniczy element wykształcenia młodych ludzi. Samo określenie ucznia: *študios* (Oberpfalcer 1934:338), powstało zapewne pod wpływem łacińskiej formy *studiosus*, z kolei uczeń będący mazgajem, skłonny do częstego płaczu był określany mianem *lakrima* analogicznie do łacińskiego *lacrima* ‘łza, kropła’ (Oberpfalcer 1934:339). Ciekawy jest również sam sposób nazywania łaciny jako przedmiotu: *lánina, ládina, látanina, lát’a, lat’ka, lágra*. Pojawiają się także nawiązania do greckiej mitologii, na przykład przy określaniu woźnego jako: *kerber, cerber* (Oberpfalcer 1934:346). Języki klasyczne pojawiają się też w różnych zwrotach, jak choćby „łacińskim” *noli cancare!* (chcąc uciszyć mówiącego od rzeczy kolegę), „rosyjsko-łacińskim” *pašol ad locum* ‘wynoś się!’, lub *kam vlečeš skeleton?* ‘dokąd idziesz’ (dosłownie ‘dokąd wleciesz szkielet?’) z grecką formą *skeleton*.

Wyrazy greckiej i łacińskiej proveniencji zawarte w *Slovníku nespisovné češtiny* są niejednorodne pod względem genetycznym. Przede wszystkim trzeba odróżnić grekę starożytną od greki średniowiecznej oraz łacinę starożytną od łaciny średniowiecznej i łaciny najnowszej. Dalej należy wskazać na różne drogi, którymi słownictwo pochodzenia greckiego bądź łacińskiego dostało się do czeszczyzny potocznej. Należy też zwrócić uwagę, że niektóre elementy języka greckiego lub łacińskiego pojawiają się w pewnych *stricte* czeskich neologizmach.

Nasze słownictwo możemy więc podzielić następująco:

1. Zapożyczenia z języka greckiego (34)

1.1. Zapożyczenia z greki starożytnej (33)

a. bezpośrednie (8), np.:

- alotria** ‘swawole, łobuzerstwo, plotki’ ← gr. *allotria* od *allótrios* ‘obcy, niewłaściwy’ ← gr. *allos* ‘inny’ (Holub, Lyer 1968; Rejzek 2001);
- hydra** ‘starzejąca się kobieta, która stara się wyglądać w dalszym ciągu atrakcyjnie’ ← gr. *hydra* ← gr. *hýdór* ‘woda’. Zapewne związek z hydrą lernejską, dziewięciogłowym wężem wodnym, którego ujarzmił Herkules w drugiej z podejmowanych przez siebie prac (Holub, Lyer; Kopaliński 1985);
- mermomoci** ‘za każdą cenę’ ← gr. *mermo* – ← *mer* – ‘umierać’ (SNČ 2006);
- psychouš** 1. polic. ‘osoba z odchyleniem psychicznym’ 2. ‘psychiatra’ ← gr. *psychē* ‘dusza’ (Holub, Lyer);
- xantipa** pogardl. ‘zła, kłótniwa kobieta’ ← od Ksantypy (gr. *Ksanthippē*), żony Sokratesa, która była z natury kłótniwa (Kopaliński);

b. za pośrednictwem łaciny (8), np.:

- apatyka** ‘apteka’ ← łac. *apothēca* ‘spichlerz, skład’ ← gr. *apothēke* ‘skład’ (Machek 1971);
- hybrida** ‘niezwykle brzydka dziewczyna’ ← łac. *hibrida* ‘mieszaniec’ ← gr. *hýbris* ‘hardość, samowola’ (Rejzek);
- hysterka** ‘kobieta, która cierpi na histerię’ ← łac. *hystericus* ‘histeryczny’ ← gr. *hysterikós* ‘dotyczący macicy’ ← *hystéra* ‘macica’. Do XIX wieku zdaniem lekarzy przyczyną hysterii były choroby macicy (Rejzek);

idiot ‘głupiec, osoba psychicznie niedorozwinięta, wyzwisło’ ← łac. *idiōta*, *idiōtēs* ‘laik, ignorant’ ← gr. *idiotes* ‘prywatna osoba, człowiek niebędący w stanie lub niemający ochoty na reprezentowanie urzędów publicznych, laik’ ← gr. *idios* ‘szczególny’ (Rejzek);

pneumatika, pneuška ‘tłusty brzuch z wyraźnymi fałdami’ ← łac. *pneumaticus* ← gr. *pneumatikos* ← *pneuma* ‘wiatr’ (SNČ);

c. za pośrednictwem łaciny i języka niemieckiego (5), np.:

biflovat ‘twardo się uczyć do egzaminu’ ← niem. *büffeln* ‘ts.’ ← niem. *Büffel* ‘bawół, głupek’ ← łac. *bufalus* ‘ts.’ ← gr. *boubalos* ‘ts.’ (SNČ);

špeluňka ‘brudna knajpa, restauracja lub hotel o złej reputacji’ ← niem. arg. *Spelunke* ‘podejrzana knajpa’ ← łac. *spēlunca* ‘jaskinia’ ← gr. *spēlunx* (Holub, Lyer);

tyjátr ‘zbyteczne poruszenie, niepokój’ ← niem. *Theater* ‘teatr’ ← łac. *theātrālis* ‘teatr’ ← gr. *theatron* ← gr. *theāō* ‘oglądam’ (Rejzek);

d. za pośrednictwem łaciny średniowiecznej (5), np.:

ingoust, inkoust 1. pogardl. ‘urzędnik, pracownik kancelarii’ 2. ‘rum’ ← śrlac. *incaustum* ← gr. *énkaustes* ‘wypalany’ (Rejzek);

schíza 1. med. ‘schizofrenia’ 2. ‘rozkład organizacyjny, dezorganizacja’ ← ze śrlac. *schisma* ← gr. *schizma* ‘rozszczerzenie’ oraz z gr. *frēn* ‘przepona’ (Rejzek);

syfl, syfón ‘syfilis’ ← śrlac. *syphilis* od świniopasa *Syphila* – z łac. wiersza poety Fracastoria *Syphilus* ← gr. *sys* ‘świnia’ + *philos* ‘miły’ (Holub, Lyer; Rejzek);

e. za pośrednictwem średniowiecznej łaciny i języka niemieckiego (3):

drama ‘problemy w domu’ ← niem. *Drama* ← śrlac. *drāma* ← gr. *drāma* ‘traktat, gra teatralna’ (Rejzek);

chemik woj. ‘kucharz’ ← niem. *Chemie* ← śrlac. *chemia* ← gr. *chēmeia*, *chýmeia* ‘obróbka metali’ (Rejzek);

putra mor. ‘masło’ ← niem. *Butter* ‘masło’ ← stniem. *butira* ← śrlac. *būtyrum* ← gr. *boutyron* ‘krowi ser’ (SNČ);

f. za pośrednictwem innych języków (4):

drom svět. ‘droga’ ← rom. *drom* ‘droga’ ← gr. *drómos* ‘droga’ (Rejzek);

keramika ‘toaleta’ ← fr. *ceramique* ← gr. *keramikē* (*téchnē*) ‘sztuka garncarska’ ← gr. *keramikós* ‘gliniany, garncarski’ (Rejzek);

mikro svět. ‘mały’;

mikrý, mikronký svět., więz. ‘mały’, być może z rom. *mikro* ‘mały’ ← gr. *mikros* ‘ts.’ (Holub, Lyer);

1.2. zapożyczenia z greki średniowiecznej (1):

magar mor. ‘osioł’. Z bałkańskich języków (s. i ch. *magare*, rum. *măgar*) ← śrlac. śgr. *γομαρι(ov)* < *γόμος* ‘osioł’ (Machek).

2. Zapozyczenia z jęz. łacińskiego (165)

2.1. Zapozyczenia z łaciny starożytnej (159)

a. bezpośrednio (76), np.:

debil 1. ‘wyzwisło, niedorozwinięty psychicznie lub głupi człowiek’ 2. żart. ‘telefon komórkowy’ ← łac. *dēbil*, *dēbilis* ‘niezdolny, niezdatny’ ← łac. **de – habilis* ← *habilis* ‘aktywny, zdolny’ (Rejzek);

- exík** ‘eks – małżonek, były małżonek’ ← z łac. *ex* ‘były’;
- extra** 1. ‘osobno, wyjątkowo’ 2. ‘oryginalny, wyjątkowy’ ← łac. *extra* ‘poza ogół, szereg’ (Holub, Lyer);
- fámulus** ‘asystent, pomocnik, praktykant’ ← łac. *famulus* ‘sługa’ (Rejzek);
- flór** ‘popularność, rozkwit’, *být ve flóru* ‘być w modzie’ ← łac. *in flore* ‘w kwiecie’, *flōrere* ‘kwitnąć’ (SNČ);
- funus** 1. ‘pogrzeb’ 2. ‘zły wynik sportowy’ ← łac. *fūnus* ‘pogrzeb’ (Holub, Lyer);
- gáudium** ‘radość, wesołość’ ← łac. *gaudium* ‘ts.’, *gaudere* ‘radować się’ (Holub, Lyer);
- imbecil** pogardl. ‘wyjątkowo głupi lub psychicznie niedorozwinięty człowiek, wyzwisko’ ← łac. *imbēcilus* ‘słaby’ (Holub, Lyer);
- kantor** ‘nauczyciel’ ← łac. *cantor* ‘śpiewak, nauczyciel, dawniej jako tzw. *regenschori*, czyli kierownik chóru w kościele’ (Holub, Lyer);
- kuběna** ‘bezwstydna kobieta, dziwka, ladacznica’ ← łac. *concupina* ‘nałożnica’, forma zniekształcona ludowo (Holub, Lyer);
- lumen** 1. ‘rabunek’ 2. ‘osoba, która jest w czymś dobra, zwykle w negatywnym sensie’ ← łac. *lūmen* ‘światło’ (Holub, Lyer);
- notabene** ‘nawet, co więcej, zwłaszcza’ ← łac. *nota bene* ‘dobrze to zanotuj, bądź pamiętliwy!’ ← *notare* ‘notować’ (Holub, Lyer);
- nóvum** ‘coś nowego, zaskakującego’ ← łac. *novum* ‘ts.’ (Rejzek);
- persona** ‘osoba, osobistość’ ← łac. *persōna* ‘osoba’ (Holub, Lyer);
- profinda** ‘profesjonalistka, czasem o prostytutkach lub współtowarzyszkach’ ← łac. *professio* ‘zajęcie, zatrudnienie’ (Holub, Lyer);
- recoš polic.** ‘recydywista’ ← łac. *recidīvus* ‘powracający’ (Holub, Lyer);
- sakra** ‘przekleństwo’ ← skrót z łac. *sacrāmenta* ‘świętości’ ← łac. *sacer* ‘święty, odświętny’ (Rejzek);
- štandopéde, štanco péde** ‘natychmiast’ ← łac. *stante pede* ‘stojącą nogą, natychmiast, w danym miejscu’ ← łac. *stāns* ‘stojący’ + *pes* ‘noga’ (Rejzek);
- urboturbo** (slang młodz.) ‘bezdomny’ ← łac. *urbs* ‘miasto’, *urbanus* ‘miastowy’ + łac. *turbo* ‘wir, koło’;

b. za pośrednictwem łaciny średniowiecznej (2):

- brutální** ‘wyrazisty, oddziałujący, szokujący, czasem też nieprzyjemny’ ← śrlac. *brutalis* ‘zwierzęcy, nierozumny’ ← łac. *brutus* ‘ciężki, głupi’ (Rejzek);
- reál** ‘rzeczywistość, rzeczywisty stan rzeczy’ ← śrlac. *realis* ← łac. *res* ‘rzecz’ (Holub, Lyer);

c. za pośrednictwem łaciny średniowiecznej i języka niemieckiego (5), np.:

- fofr** 1. ‘pośpiech, szybki bieg, rozwój wydarzeń’ 2. ‘wachlarz’ ← niem. dawn. *Focher* (*Fucher*, dziś *Fächer*) roln. ‘wiarnia’ → ‘wachlarz’ ← śrlac. ‘zapalać, wzniecać’ ← łac. *focus* ‘ognisko’ (Rejzek);
- muskle** brneń. ‘mięśnie’ ← niem. *Muskeln* ‘ts.’ ← śrlac. *muscularis* ← łac. *mūsculus* ‘mięsień’ ← łac. *mūs* ‘mała mysz’. Analogia ruchów mięśni do ruchów małej myszy (Rejzek);

d. za pośrednictwem łaciny średniowiecznej, języka francuskiego i języka niemieckiego (3):

oficír ‘oficer’ ← niem. *Offizier* ‘ts.’ ← fr. *officier* ← śrlac. *officarius* ‘pełniący jakiś urząd’, łac. *officium* ‘obowiązek, służba, urząd’ (Rejzek);

patent ‘zbyt złożony lub źle działający mechanizm’ ← niem. *Patent* ‘ts.’ ← fr. (*lettre*) *patente* ← śrlac. *littera patens* ‘przywilej’ ← łac. *patere* ‘być otworzony’ (Rejzek);

portýr ‘portier’ ← niem. *Portier* ‘ts.’ ← fr. *portier* ← śrlac. *portarius* ‘odźwierny’ ← łac. ‘brama, wejście’ (Holub, Lyer);

e. za pośrednictwem języka niemieckiego (37), np.:

apetit ‘ochota na jedzenie’ ← niem. *Appetit* ← łac. *appetitus* ‘żądza, pożądanie’, *appetere* ‘żądać, pożądać’ (Holub, Lyer);

direktor ‘dyrektor’ ← niem. *Direktor* ← łac. *direktor, dirigere* ‘kierować’. Wg Rejzka późnołac. (Holub, Lyer; Rejzek);

execírovat woj. ‘ćwiczyć’ ← niem. *exerzieren* ‘ts.’ ← łac. *exercēre* ‘ts.’ (Holub, Lyer);

fixírovat 1. ‘ustalić, umocnić, przymocować’ 2. ‘uporczywie na kogoś patrzeć (zwykle na dziewczynę)’ ← niem. *fixieren* ‘ts.’ ← łac. *fixus* ‘stały, pewny, mocny’ (SNČ);

grešle ‘drobny pieniądz, drobna moneta’ ← niem. *Gröschel* ← zdrob. z *Groschen* ‘grosz’ ← łac. *dēnārius grossus* ‘dosł. gruby denar’ (SNČ);

gustýrovat ‘najeść się dobrze za czyjeś pieniądze’ ← niem. austr. *gustieren* ‘próbować, spróbować bez potrzeby zakupu’ ← łac. *gustare* ‘próbować’ (SNČ);

kára ‘samochód’ ← śrwniem. *karre* ‘wóz’ ← łac. *cirrus* ‘wóz czterokołowy’ (Machek);

krucifix ‘przekleństwo’ ← niem. austr. *Kruzifix* ‘ukrzyżowany Jezus’ ← łac. *crucifixus* ‘przybity na krzyż’, *crux, crucis* ‘krzyż’ + *fixus* ‘przybity’ (Holub, Lyer);

kunda wulg. 1. pogardl. ‘kobieta (podkreśla brak sympatii)’ 2. brneń. ‘kilof, motyka’ 3. ‘żeński narząd płciowy’ ← prawdopodobnie z niem. arg. *Kunt* ‘żeński narząd płciowy’ ← łac. *cunus* ‘łono’ (Rejzek);

lavór 1. ‘umywalka’ 2. argot. ‘brzuch’ ← niem. austr. *Lavo(i)r* ‘umywalka’ ← fr. *laver* ‘myć’ ← łac. *lavāre* ‘ts.’ (Rejzek);

móresy pogardl. ‘niepiękne obyczaje, zwyczaje’ ← niem. pot. *Mores* ‘obyczaje, zwyczaje, metody’ ← łac. *mōs, moris*, pl. *mōres* ‘obyczaje, zwyczaje’ (SNČ);

novícírovat ‘poprawiać, renowować’ ← niem. dial. *novizieren* ‘być nowicjuszem w urzędzie’, *Novize* ‘nowicjusz’ ← łac. *novīcius* (SNČ);

servus 1. ‘pozdrowienie’ 2. ‘wyraz zdziwienia’ ← niem. baw. *servus* ‘pozdrowienie’ ← łac. *servus* ‘sługa, niewolnik’ (Rejzek);

špiritus ‘alkohol’ ← niem. *Spiritus* ‘ts.’ ← łac. *spīritus* ‘oddech’ ← *spirare* ‘oddychać’ (Holub, Lyer);

špítál ‘szpital’ ← niem. *Spital* ‘szpital’ ← łac. *hospitālium* ‘pokój dla gości, noclegownia dla pielgrzymów, biednych i chorych’, *hospitalis* ‘gościenny’ (SNČ);

f. za pośrednictwem języka niemieckiego i francuskiego (13), np.:

dranzírovat ‘porcjować mięso’ ← niem. *tranchieren* ‘porcjować’ ← fr. *trancher* ‘odkroić’ ← łac. *truncare* ‘odkładać’ (Holub, Lyer);

- facír** 1. 'próznik, wałkon' 2. 'pomocnik myśliwego' ← niem. *Vazierer* 'ts.' ← łac. *vacare* 'nie być zatrudniony', *vacus* 'pusty' (Holub, Lyer);
- gró** 1. 'główna część, większość' 2. 'podstawa, to co najważniejsze' ← niem. *Gros* (wym. gró) ← fr. *gros* 'duży, silny, najważniejsza część' ← łac. *grossus* 'gruby, główny' (SNČ);
- hábit** 'długie ubranie, suknia' ← niem. *Habit* 'ubranie' (← 'szata zakonnika') ← fr. *habit* ← łac. *habitus* 'wygląd' (SNČ);
- just** 1. 'specjalnie, celowo' 2. *na just* 'specjalnie, naumyślnie' ← niem. *just* 'ts.' ← fr. *juste* 'sprawiedliwy, właściwy' ← łac. *iustus* 'właściwy, odpowiedni' (Rejzek);
- paráda** 1. 'co wpływa na atrakcyjny wygląd, np. modny ubiór' 2. 'wrażenie' 3. 'okrzyk pełen podziwu, zachwytu, ocena pełna zachwytu' ← niem. *Parade* 'okazałość, przepych' ← fr. *parade* ← fr. *parer* 'ozdabiać' ← łac. *parāre* (Rejzek; Machek);
- tuzér** 'napiwek' ← niem. *Doucer* 'napiwek' ← fr. *doucer* 'słodkość' ← łac. *dulcis* 'słodki, łagodny' (Rejzek);

g. za pośrednictwem języka niemieckiego i włoskiego (5), np.:

- fáč** 'bandaż' ← austr. *Fatsche* 'ts.' ← wł. *fascia* 'ts.' ← łac. *fascia* 'pęczek, wiązka'. Wg Machka ze śrwniem. *fasch* 'pęczek, wiązka' (Rejzek; Machek);
- mustr** 'wzór' ← niem. *Muster* 'ts.' ← wł. *mostra* 'ts.' ← łac. *monstrare* 'pokazać' (SNČ);
- numero** 1. 'numer, również w sensie przyjacielskiego zarzutu' 2. argot. 'policjant' ← niem. *Numero* ← wł. *numero* ← łac. *numerus* 'ilość' (SNČ);

h. za pośrednictwem niemieckiego, francuskiego i włoskiego (1):

- kanálie** 'odpychający, odrażający człowiek, wyzwisko' ← niem. dial. *Kanalie* 'lump, podlec' ← fr. *canaille* ← wł. *canaglia* 'sfora, zgraja psów' ← łac. *canis* 'pies' (Holub, Lyer);

i. za pośrednictwem języka włoskiego (7), np.:

- bań** 'więzienie' ← wł. *bagno* 'łaźnia' ← łac. *balneum* 'łaźnie' (Machek);
- facka** 'policzek, spoliczkowanie' ← wł. *fazza* ← łac. *faciēs* 'twarz'. Wg Machka pochodzenie onomatopeiczne (Rejzek; Machek);
- fašoun** pogardl. 1. daw. 'nazista (członek NSDAP), ewent. w okresie Protektoratu osoba lojalna wobec nazistowskiego reżimu' 2. 'członek ultrapravicowego ruchu, ewent. skinhead' ← wł. *fascio* lub łac. *fascis* 'wiązka prętów, różg' (Rejzek);
- furóre** 'rozruch' ← wł. *furore* 'poruszenie myśli, pasja' ← łac. *furor* 'ts.', *furere* 'szaleć, miotać się' (Rejzek);
- pulírovat** 'polerować, dokładnie czyścić' ← niem. *pulieren* 'czyścić, polerować' ← wł. *polire* ← łac. *polire* 'polerować' (SNČ);

j. za pośrednictwem języka francuskiego (10), np.:

- fenétr** slang młodz. 'okno' ← fr. *fenêtre* 'okno' ← łac. *fenestra* 'ts.' (SNČ);
- kretén** pogardl. 'głupiec, idiota' ← fr. *crétin* ← łac. *christianus* 'chrześcijanin' ← 'wieśniak' (Holub, Lyer);
- kudla** 1. 'nóż, zwykle składany' ← być może z fr. *coutelas* 'nóż kuchenny' ← łac. *cultellus* 'nóż' ← *culter* 'nóż' (Holub, Lyer);
- malér** 'nieprzyjemność, komplikacja, nieszczęście' ← fr. *malheur* 'nieszczęście' ← łac. *malus* 'zły', fr. *heur* 'szczęście' ← wulg. łac. **agurrium* ← łac. *agurium* 'znak, wróżba' (Rejzek);

- prekérní** ‘delikatny, wrażliwy, nieprzyjemny, grożący zawstydzeniem’ ← fr. *précaire* ‘wątpliwy, niepewny’ ← łac. *precarius* ‘ts.’ ← łac. *precārī* ‘modlić się’ (Holub, Lyer; Rejzek);
- refiž, refyž** ‘wysepka tramwajowa’ ← fr. *refuge* ‘ts.’ ← łac. *refugium* ‘schronienie, miejsce dokąd należy uciec’, *fugere* ‘uciekać’ (Holub, Lyer);

2.2. Zapożyczenia z łaciny średniowiecznej (7):

- bagán, bagoun** 1. ‘źle wychowany człowiek, wieśniak’ 2. ‘wieprz’. Różne koncepcje: 1) ← śrlac. *baco, baconus* ‘tucznik’ 2) Rejzek widzi pośrednictwo śl. *bagún*, Machek niem. *Backer* ‘wieprz’ (Rejzek; Machek);
- buzerant** wulg. 1. ‘homoseksualista’ 2. ‘nielubiany człowiek, który często czymś zamęcza’ ← niem. *Buserant* ‘homoseksualista’ ← pñwł. *buzarda* ‘sodomita’ ← późnołac. *būgaru(m), bulgaru(m)* ‘Bułgar, Bogomił’ lub bezpośrednio ze śrlac. *bulgarus* ‘Bułgar’ (Rejzek);
- fašírka** 1. ‘mięso siekane, niekiedy również maszynka do mięsa’ 2. ‘w agresywnych zwrotach np.: *Ještě jednou se tu ukážeš a nadělám z tebe fašírku*’ ← niem. *faschieren* ‘siekać mięso’ ← fr. *farcié* ← śrlac. *farciare* ‘nadziewać jelita’ (SNČ);
- kumpán** ‘kolega, druh, współnik’ ← niem. *Kumpan* ‘ts.’ ← fr. *compain* ← śrlac. *companio* ‘towarzystwo’ (Holub, Lyer);
- plato** ‘tacka w jadłodajni’ ← fr. *plateau* ‘górna platforma’ ← śrlac. *plattus* (Holub, Lyer);
- reprák, reproň** techn. ‘głośnik’ ← śrlac. *reproducere* ‘rodzić, płodzić’ (Holub, Lyer).

3. Inne (niepewne) (34), np.:

- dískrece, dýško** ‘napiwek’ ← niem. *Diskretion* ‘dyskrecja, milczenie’ (stąd również napiwek pierwotnie nagroda za milczenie) ← łac. *diskretus* ‘oddzielny, oddzielony’. Wg Rejzka pośrednio z fr. *à discrétion* ‘wg uznania’ (Rejzek);
- fasáda** 1. ‘zewnątrzna ściana budynku, front’ 2. ‘wygląd zewnętrzny, twarz’ ← fr. *façade* ← łac. *facies* ‘twarz’. Wg Machka wulg. znaczenie z wł. *facciata* (Machek);
- gambáně** argot. dziś czasem w więz. slangu ‘zegarek’. Być może z łac. *campana* ‘dzwon’;
- kabrňák** ‘zdolny, sprawny mężczyzna pełen sukcesów’. Pierwotnie nazwa dużych karp, które przy wylowie gromadziły się w przerębli o nazwie *kaberna*. Być może związek z łac. *caverna* ‘jama, jaskinia’ ← *cavus* ‘wydrążony, pusty, jałowy’ (Rejzek);
- kanduš** ‘kurtka, płaszcz’, być może związek z gr. *kandyš* ‘w starożytności perski płaszcz’;
- kefa** brneń. ‘głowa’. Być może z gr. *kephalē* ‘głowa’;
- krawál** ‘hałas, łomot, zgiełk, awantura’ ← niem. *Krawall* ‘ts.’ ← być może przez fr. dial. ← śrlac. *charavallium, charivalli* ‘głośny uliczny pochód z nieprzyjemnie brzmiącą muzyką’. Wg Rejzka z późnołac. *caribaria* ← gr. *karēbaria* ‘ciężkość, ból głowy’ (Rejzek);
- kujón** ‘sprytny człowiek, czasem oszust’ ← niem. *Kujon* ‘ts.’ ← fr. *couillon* ‘głupiec’ ← łac. *coleone* ‘eunuch, kastrat’ (Machek). Wg Rejzka fr. *couillon* z wł. *coglion* ‘jądro’ ← łac. wulg. *cōleo* ‘ts.’ ← łac. *cōleus* ‘moszna’ (Machek; Rejzek);
- magor** ‘wariat, niepoczytalny człowiek, czasem głupiec’ być może z bałk. *magarac* ‘osioł’ lub z mylnego rozkładu słowa *fantasmagorie* (*fantas* + *magorie*) ← fr. *fantasmagorie* ← gr. *fántasma* ‘zjawia’ (Rejzek);
- paškál: vzít na paškál** ‘ukarać, poddać krytyce, robić komuś nieprzyjemności, zbić kogoś’ ← łac. *paschalis* ‘wielkanocny’ ← gr. *pascha* ← hebr. *pesach* ‘Wielkanoc’;

prevít ‘wyzwisko’ ← stcz. *prevet* ‘ustęp’ ← fr. *privé* ‘ustęp’ ← łac. *privata camera* ‘prywatna komórka’ lub łac. *privātus (locus)* ‘wydzielone miejsce’;

psálet svět. ‘śpiewać’ ← być może z gr. *psallein* ‘śpiewać’ za pośrednictwem rom.;

teřich ‘brzuch’, *ter* oznacza wnętrzości, mogłoby być związane z łac. *uterus* ‘macica’.

Rejzek widzi raczej związek z dial. stcz. *terbach*, *třebucha* o psł. proveniencji (Rejzek);

utrum ‘koniec’, prawdopodobnie od *utřít hubu* z łacińską końcówką *-um* (Rejzek).

Jak wynika z powyższej analizy, w potocznej odmianie czeszczyzny widać zdecydowaną przewagę zapożyczeń z języka łacińskiego (ok. 83% przejrzystych zapożyczeń) nad zapożyczeniami z greki. Jest to niewątpliwie związane z faktem przynależności kultury czeskiej (jak widać również tej niższej) do kręgu kultury romańskiej *Slavia romana*, wywodzącej się z tradycji łacińskiej. Jednakże tylko 76 leksemów, czyli nieco ponad 45% ogółu wyrazów czeskich pochodzenia łacińskiego, zapożyczono bezpośrednio z łaciny. Wśród nich dość pokazną grupę stanowią leksemy, których postać fonologiczna, morfologiczna i semantyczna uległa dalszym zmianom pod wpływem języka czeskiego. Ponad połowa leksemów dostała się do języka czeskiego za pośrednictwem innych języków, przede wszystkim języka niemieckiego (ok. 35%), ale również francuskiego (ok. 19%) czy włoskiego (niecałe 9%).

2. Adaptacja wyrazów greckiego i łacińskiego pochodzenia na gruncie czeszczyzny potocznej

W opisie tym skoncentrujemy się bliżej na pięciu grupach leksemów wymienionych w poprzednim podrozdziale: 1.1.a. zapożyczenia z greki starożytnej bezpośrednie, 1.1.b. zapożyczenia z greki starożytnej za pośrednictwem łaciny, 1.1.d. zapożyczenia z greki starożytnej za pośrednictwem łaciny średniowiecznej, 2.1.a. zapożyczenia z łaciny starożytnej bezpośrednie, 2.1.b. zapożyczenia z łaciny starożytnej za pośrednictwem łaciny średniowiecznej. Zgromadzone w tych grupach leksemy można dość umownie potraktować jako bezpośrednie zapożyczenia z języków klasycznych. W pozostałych wypadkach mamy do czynienia z wyrazami, które dostały się do języka czeskiego za pośrednictwem jednego bądź kilku języków nowożytnych, gdzie adaptacja polegała na kontakcie z tymiż językami.

Przy opisie bezpośrednich zapożyczeń z języków klasycznych do czeszczyzny potocznej skupimy się na trzech płaszczyznach języka: fonologicznej, morfologicznej oraz semantycznej, zgodnie z trzystopniową klasyfikacją zastosowaną przez Rudolfa Filipovica (Filipović 1986: 68–126, 158–176) w nieznacznie zmodyfikowanej wersji.

Na płaszczyźnie fonologii w przypadku analizowanych przez nas zapożyczeń wyraźnie dominuje (prawie 60% przypadków) tak zwana transfonemizacja zerowa, gdzie fonemy języka dawcy są zastępowane fonemami języka biorcy

odpowiadającymi całkowicie pod względem cech artykulacyjnych fonemom modelowym (Filipović 1986: 72), np.: cz. *extra* ← łac. *extra*, cz. *gaudium* ← łac. *gaudium*, cz. *kantor* ← łac. *cantor*, cz. *exik* ← łac. *ex*. W 37% przypadków mamy do czynienia z tak zwaną transfonemizacją kompromisową, która polega na substytucji fonemów języka dawcy fonemami języka biorcy częściowo odpowiadającymi cechami artykulacyjnymi ich fonemom modelowym (Filipović 1986: 72). W obecnie analizowanym przypadku zmiana sposobu artykulacji będzie dotyczyła niemal wyłącznie długości samogłosek: cz. *lumen* ← łac. *lūmen*, cz. *nóvum* ← łac. *novum*, cz. *páter* ← łac. *pater*. Pozostałe nieliczne przypadki transfonemizacji kompromisowej dotyczą likwidacji geminat (cz. *xantipa* ← gr. *Ksanthippē*), zamiany dyftongów (cz. *ingoust*, *inkoust* ← łac. *incaustum*, charakterystyczny dla języka czeskiego dyftong *ou*) czy zamiany bezdźwięcznej głoski *s* na dźwięczną *z* (cz. *mizerie* ← łac. *miseria*). „Transfonemizacja swobodna”, gdzie fonem modelowy jest ekwiwalentyzowany fonemami języka biorcy o całkowicie odmiennych wartościach (Filipović 1986: 72), jest w badanych zapożyczeniach niezmiernie rzadka. Jest to zapewne związane z faktem, że język czeski posiada w swoim inwentarzu niemal wszystkie głoski charakterystyczne dla języków klasycznych. Mamy tu ledwie 3 przykłady tego typu transfonemizacji: cz. *apatyka* ← łac. *apothēca*, cz. *kuběna* ← łac. *concupina*, cz. *tátrum* ← łac. *teatrum*. Dyskusyjne wydają się formy *saфра* ← łac. *sacura* i *prokurvátor* ← łac. *prōcūrātor* ‘zarządca’, gdzie w pierwszym wypadku *saфра* jest eufemizmem dla przekleństwa *sakra*, zaś w drugim odwrotnie, wstawienie fonemu *v* powoduje zamierzoną wulgaryzację wyrazu.

Na płaszczyźnie morfologii wśród zapożyczeń przeważa zdecydowanie „transmorfemizacja swobodna (całkowita)”, gdzie morfem związany gramatyczny jest całkowicie wymieniany na element rodzimy (Filipović 1986: 123), w tym wypadku czeski. Wśród 65 leksemów stanowiących około 66% całości możemy wyróżnić: formy z charakterystycznymi czeskimi sufiksami *-ální*, *-ouš* (*-oš*), *-ovat*, *-ák*, *-inda*, np.: *brutální* ← śłac. *brutalis*, *psychouš* ← gr. *psychē*, *fabrovat* ← łac. *faber*, *perverzák* ← łac. *perversio*, *profinda* ← łac. *professor* ‘nauczyciel’, *recoš* ← łac. *recidivus*; derywację wsteczną: *veget* ← łac. *vegetus*; oryginalne złożenia: z dwoma łacińskimi członami, np.: *urboturbo* ← łac. *urbs*, *urbanus* + *turbo* lub z jednym czeskim, jednym greckim: *mermomocí* ← stgr. *mermo* oraz łacińsko-czeskie zestawienia, np.: *páter vyklouz*. Około 15% czeskich wyrazów powstało w wyniku tak zwanej transmorfemizacji kompromisowej, polegającej na przejściu morfemów gramatycznych charakterystycznych dla języka dawcy (całkowicie obcych językowi biorcy) (Filipović 1986: 121, 122), w tym przypadku niemal wyłącznie z łaciny (morfemy *-us*, *-um*), np.: *brutus* ← łac. *brutus*, *fámulus* ← łac. *famulus*, *gaudium* ← łac. *gaudium*. Niewiele więcej, bo około 18% całości stanowią zapożyczenia powstałe na drodze „transmorfemizacji zerowej” (Filipović 1986: 119–121), gdy forma klasyczna jest całkowicie zgodna z czeskim systemem morfologicznym, np.: *persona* ← łac. *persōna*, *hydra* ← gr. *hydra*, *debil* ← łac. *debil*.

Ostatnią płaszczyzną adaptacji jest płaszczyzna semantyczna, na gruncie której może dojść do trzech rodzajów adaptacji semantycznej:

- 1) zerowa ekstensja semantyczna (S_0),
- 2) zawężenie znaczenia względem modelu (S_1),
- 3) a) rozszerzenie znaczenia względem modelu,
 - b) całkowita zmiana znaczenia,
 - c) ograniczenie i całkowita zmiana znaczenia (S_2) (Filipović 1986: 158–176).

W przypadku analizowanych przez nas pod względem adaptacji semantycznej form napotykamy na pewne ograniczenia. Należy zwrócić uwagę, że na tej płaszczyźnie języka możemy rozważać tylko nieznaczną część zapożyczeń, przede wszystkim, rezultaty transmorfemizacji kompromisowej oraz zerowej. Ponadto trzeba podkreślić, że istnieją liczne potoczne leksemy czeskie, które choć pod względem formy nieraz zgadzają się z formami literackimi, różnią się od nich znaczeniem, co jest najczęściej wynikiem procesu metaforyzacji bądź metonimizacji. W takim przypadku znaczenie charakterystyczne dla języka literackiego jest bardziej zbliżone do znaczenia form klasycznych i to właśnie ono jest pierwotne. Przykładem ilustrującym to zjawisko jest wyraz *pneumatika*, który w języku potocznym oznacza ‘tłusty brzuch z wyraźnymi fałdami’, w czeszczyźnie literackiej zaś ‘oponę samochodową’, gdzie widać już bliskie pokrewieństwo z łacińskim wyrazem *pneumaticus* ‘pneumatyczny, napełniany powietrzem’.

Pomimo tych ograniczeń można zauważyć, że w analizowanych przykładach zdecydowanie dominuje adaptacja S_2 . Mamy tu bowiem liczne przykłady rozszerzenia znaczenia względem modelu, np.: *funus* 1. ‘pogrzeb’, 2. ‘zły wynik sportowy’ ← łac. *fūnus* ‘pogrzeb’; *fāmulus* ‘asystent, pomocnik, praktykant’ ← łac. *famulus* ‘sługa’; *psychā* 1. ‘psychika’ 2. ‘wariat lub dom wariatów’ ← gr. *psychē* ‘dusza’; całkowitej zmiany znaczenia, np.: *lumen* ‘rabunek’ ← łac. *lūmen* ‘światło’, *individuum* pogardl. 1. ‘człowiek o niezwykłym wyglądzie lub zachowaniu’ 2. ‘włóczęga’ ← łac. *indivīdium* ‘najmniejsza część materii, niepodzielne’ oraz przykład zawężenia i zmiany znaczenia *apatyka* ‘apteka’ ← łac. *apothēca* ‘skrzynka, schowek’. Przykłady zawężenia znaczenia względem modelu (S_1) są w analizowanej przez nas leksyce stosunkowo rzadkie, np.: *prófa* ‘profesor’ ← łac. *professor* ‘nauczyciel’, *trakat se* ‘z trudnościami dokąds podróżować’ ← łac. *tragere* ‘ciągnąć’. Z zerową ekstensją semantyczną S_0 , kiedy podczas transferu nie zmienia się jakość ani liczba znaczeń modelu, mamy do czynienia tylko w 10 przypadkach, np.: *nóvum* – ‘coś nowego, zaskakującego’ ← łac. *novum* ‘ts.’, *mizerie* ‘coś złego, bieda’ ← łac. *miseria* ‘ts.’, *vagabundus* ‘włóczęga’ ← łac. *vagābundus* ‘ts.’.

Na koniec warto zwrócić uwagę na dwie kwestie.

W czeszczyźnie potocznej pojawiają się nieliczne formy, które choć z pozoru wyglądają na łacińskie, posiadają czeski rdzeń, a do niego dołączone są sztucznie łacińskie morfemy gramatyczne. Tak jest w przypadku wyrazów:

obludarium (cz. *obluda* + łac. *-arium*) ‘miejsce, w którym znajduje się duża ilość brzydkich osób’, *utrum* (cz. *utřít hubu* ‘wytrzeć gębę’ + łac. *-um*) ‘koniec’, *per hubam* ‘ustnie’ (cz. *huba* + łac. *per* ‘przez’ + łacińska końcówka *-am* na wzór wyrażenia *per vaginam*).

W analizowanym przez nas materiale językowym znajduje się wiele leksemów łacińskiej proveniencji, które w języku polskim należą do słownictwa literackiego, na gruncie czeskim zaś charakterystyczne są jedynie dla potocznej odmiany języka i posiadają w języku literackim swoje genetycznie słowiańskie odpowiedniki, np.: *apatyka* ‘apтека’ ← łac. *apothēca*, cz. lit. *lékárna*; *klasa* ‘klasa’ ← łac. *classis*, cz. lit. *třída*, *apetit* ‘apetyt’ ← łac. *appetitus*, cz. lit. *chut*; *direktor* ‘dyrektor’ ← łac. *direktor*, cz. lit. *předseda*.

Wnioski końcowe

Przedmiotem powyższych badań były wyrazy greckiego i łacińskiego pochodzenia w potocznej odmianie języka czeskiego, na podstawie leksyki zaczerpniętej ze *Slovníka nespisovné češtiny*. Materiał ten (233 leksemy) został poddany analizie etymologicznej oraz scharakteryzowany ze względu na sposób adaptacji wyrazów greckiej i łacińskiej proveniencji na gruncie czeskim.

Jak wykazała analiza etymologiczna czeskiej leksyki potocznej z wykorzystaniem czeskich słowników etymologicznych, zdecydowana większość interesujących nas zapożyczeń (ok. 83%) ma źródło łacińskie, choć tylko 45% leksemów przejęto bezpośrednio z łaciny. Pozostałe leksemy dostały się do języka czeskiego przede wszystkim za pośrednictwem języka niemieckiego (również jego dialektów – ok. 35%) oraz języka francuskiego (ok. 19%). W 34 przypadkach (niecałe 15%), mimo bliskości pewnych klasycznych form, nie udało się jednoznacznie ustalić dokładnego pochodzenia wyrazów.

Analiza adaptacji wyrazów klasycznych na gruncie potocznej czeszczyny, przeprowadzona na płaszczyźnie fonologicznej, morfologicznej i semantycznej zgodnie z klasyfikacją Rudolfa Filipovicia, ograniczona została do leksemów pochodzących bezpośrednio z języka greckiego bądź łacińskiego (99 leksemów). Pod względem fonologii zdecydowanie najczęstszym procesem adaptacyjnym (prawie 60%) jest transfonemizacja zerowa, gdzie postać fonologiczna wyrazu adaptowanego nie ulega zmianie. Transfonemizacja kompromisowa pojawia się w 37% przypadków i dotyczy przede wszystkim różnicy w iloczynie. Na gruncie morfologii najwięcej leksemów adaptowanych jest poprzez transmorfemizację swobodną (całkowitą) (ok. 66%), gdzie pierwotny morfem związany gramatyczny jest całkowicie wymieniany na element czeski, przede wszystkim, za pomocą specyficznych sufiksów. Niemal identyczna jest częstotliwość występowania transmorfemizacji kompromisowej oraz zerowej. Analiza płaszczyzny

semantycznej, w dużym stopniu okrojona, wykazała zdecydowaną dominację adaptacji S_2 , a zwłaszcza metody rozszerzenia znaczenia wyrazu języka biorcy względem znaczenia wyrazu języka dawcy. Zerowa ekstensja semantyczna, a zwłaszcza zawężenia znaczenia leksemu czeskiego względem znaczenia formy łacińskiej bądź greckiej (S_1) są zjawiskami znacznie rzadszymi.

BIBLIOGRAFIA

Źródło

Slovník nespisovné češtiny (SNČ), 2006, red. J. Hugo, Praha.

Opracowania

Cuřin V., 1977, *Vývoj spisovné češtiny*, Praha.

Filipović R., 1986, *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb.

Oberpfalcer F., 1934, *Argot a slangy*, [w:] *Československa vlastivěda III*, red. O. Hujer, Praha, s. 311–376.

Siatkowska E., 1992, *Rodzina języków zachodniosłowiańskich*, Warszawa.

Słowniki

Dvoreckij I.X., 1976, *Latinsko-russkij slovar'*, Moskwa.

Holub J., Lyer S., 1968, *Stručný etymologický slovník jazyka českého*, Praha.

Kopaliński W., 1985, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa.

Kumaniecki K., 1997, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa.

Machek V., 1971, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.

Nový akademický slovník cizích slov A–Ž, 2007, red. V. Holubová, Praha.

Rejzek J., 2001, *Český etymologický slovník*, Voznice.

Siatkowski J., Basaj M., 2000, *Słownik czesko-polski*, Warszawa.

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Skrótów nazw języków i dialektów

austr.	austriacki
baw.	bawarski
brneń.	brneński
ch.	chorwacki

cz.	czeski
fr.	francuski
gr.	grecki (starogrecki)
hebr.	hebrajski
łac.	łaciński
mor.	morawski
niem.	niemiecki
pnwł.	północnowłoski
późnołac.	późnołaciński
psł.	prasłowiański
rom.	romski
rum.	rumuński
s.	serbski
ślc.	słowacki
stcz.	staroczeski
stniem.	staroniemiecki
śrgr.	średniogrecki
śrlac.	średniołaciński
śrwniem.	średnio-wysoko-niemiecki
ts.	to samo
wł.	włoski

2. Inne skróty

arg.	argot
bałk.	bałkański
dawn.	dawne
dial.	dialektyczny
dostł.	dostłownie
lit.	literacki
med.	termin medyczny
młodz.	młodzieżowy
pogardl.	pogardliwie
polic.	gwara policyjna
pot.	potocznie
roln.	termin rolniczy
svět.	světská hantýrka (gwara tzw. <i>světských lidí</i>)
techn.	termin techniczny
wg	według
więz.	gwara więzienna
woj.	gwara wojskowa
wulg.	wulgarnie
zdrob.	zdrobniale

3. Symbole

‘ ’	obejmuje znaczenie wyrazów
→, ←	przejsięcie do innego języka lub derywacja; przeniesienie znaczenia

Slova řeckého a latinského původu v nespisovné češtině

SHRNUTÍ

Hlavním předmětem analýzy jsou slova řeckého a latinského původu v nespisovné češtině, čerpaná z lexika *Slovníku nespisovné češtiny* (Maxdorf 2006). Tento jazykový materiál (233 lexémy) je podroben etymologické analýze a také charakterizován s ohledem na způsob adaptace slov řeckého a latinského původu v nespisovné češtině.

Z etymologické analýzy českého nespisovného lexika – za použití českých etymologických slovníků (Holub, Lyer; Machek; Rejzek) – vyplývá, že rozhodně větší počet slov (přibližně 83%) pochází z latiny než z řečtiny. Na druhé straně pouze 45% lexémů bylo převzato z latiny přímo. Ostatní lexémy se dostaly do nespisovné češtiny především prostřednictvím němčiny (a jejích dialektů – přibližně 35%), francouzštiny (cca 19%) nebo italštiny (necelých 9%). Ve 34 případech, přestože se vyskytují obdobné řecké nebo latinské tvary, není možné původ slov jednoznačně určit.

Analýza adaptace slov řeckého a latinského původu v nespisovné češtině, provedená na fonologické, morfologické a sémantické rovině na základě klasifikace Rudolfa Filipoviče (*Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb 1986), je omezená pouze na ty lexémy, které pochází přímo z řečtiny nebo latiny (99 lexémů). Pokud jde o fonologii, je nejčastějším způsobem adaptace (přibližně 60%) tzv. „nulová transfonemizace“, kdy se fonologická podoba adaptovaného slova nemění. „Kompromisní transfonemizace“ se objevuje ve 37% případů a týká se hlavně změn v kvantitě vokálů. Na rovině morfologické je nejvíc lexémů adaptováno pomocí tzv. „svobodné transmorfemizace“ (cca 66%), kdy původní gramatický morfém vázaný mění svou podobu na podobu českou především pomocí specifických sufixů. „Nulová“ a „kompromisní transmorfemizace“ se tady objevují ve skoro stejné míře (18% a 15%).

Analýza sémantické roviny, omezená jen na výsledky „nulové“ a „kompromisní transmorfemizace“, ukazuje naprostou převahu adaptace S_2 , především rozšíření významu přejímaného slova vzhledem k původnímu významu. „Nulová sémantická extenze“ (S_0) a zejména zúžení významu českého lexému vůči významu latinského nebo řeckého tvaru (S_1) jsou značně řídkými jevy.

NOTA AUTORSKA

Przemysław Fałowski jest magistrem filologii czeskiej (2005) i filologii chorwackiej (2007), doktorantem III roku w Instytucie Filologii Słowiańskiej UJ. W ramach rozprawy doktorskiej, przygotowywanej pod opieką naukową dr hab. Elżbiety Szczepańskiej, pracuje nad projektem badawczym na temat: „Sposoby wzbogacania leksyki potocznej w języku czeskim i chorwackim”. Jego zainteresowania naukowe to: historia języków słowiańskich, dialektologia czeska i chorwacka, potoczna odmiana języka czeskiego i chorwackiego.